

Brigitte Krulic

Czytać, tłumaczyć, wydawać George Sand, czyli jak przemycać demokratyczne idee w Niemczech okresu „Vormärz” (1830–1848)

Wśród wielu wymiarów badań nad recepcją: pokazać, co GS reprezentowała dla innych autorów w 39 krajach Związku Niemieckiego epoki Metternicha. Wybór okresu *Vormärz*: zawiedzione nadzieje 1830, aspiracje liberalne i demokratyczne, związane z dążeniem do jedności narodowej, cenzura silniejsza niż kiedykolwiek, wielu intelektualistów i pisarzy zmuszonych do emigracji. W tym kontekście „kontrabanda idei” (*Ideenschmuggel*, Gutzkow, *Briefe eines Narren an eine Närrin* [Listy wariata do wariatki], 1832) lub „kontrabanda w myślach” (Heine, *Wintermärchen*) przyczyniła się do rozpowszechnienia ideałów demokratycznych z ominięciem cenzury, zapoczątkowując istnienie sfery publicznej.

Powieści GS zajmują szczególne miejsce w tej kontrabandzie; jej dzieło jest znane (...) każda nowa powieść tłumaczona niemal natychmiast po publikacji, najliczniej w latach 40. XIX wieku, w okresie sprzyjającym dla literatury zagranicznej; (...). Wyjątek: Austria (cenzura blokuje dostęp).

dwa kręgi szczególnie aktywne : autorzy skupieni w grupie określanej jako „Młode Niemcy”, później, od 1840, kręgi neo-heglowskie.

Meunier d'Angibault [*Młynarz z Angibault*] podawany jako przykład wykorzystywania tłumaczeń do rozpowszechniania wywrotowych idei (wybór dzieł, profil tłumaczy, strategie tekstualne). Myśl przewodnia: złożony, ambiwalentny stosunek do sąsiedniego „Wielkiego Narodu” (wzór lub anty-wzór, ojczyzna reguł demokratycznych i suwerenności narodu (...) lub ośrodek „rewolucyjnej zarazy”, ojczyzna niemoralności). Dla frankofobów jak i dla frankofilów dzieło GS krystalizuje napięcia charakteryzujące stosunki intelektualne i polityczne między Francją a niemieckimi elitami kulturalnymi („fascynacja i irytacja”).

*Silna reakcja na nazwisko « Sand » w Niemczech (pierwsze morderstwo polityczne w Niemczech, Kotzebue, 1819) postać męczennika na sztandarach opozycji liberalnej i narodowej wobec systemu Metternicha; (...) W Niemczech brak wiary w przypadkowy wybór [nazwiska] „Sand”: Börne (1832) o *Indianie*: pseudonim pisarza, który jest „młodą i ładną kobietą” nie ma nic wspólnego z „głupim Karlem Sandem”. Podjęte przez Heinego w *Lutecji*. GS odrzuca obciążający patronat (...)

Rola *Bildungsürgertum*. (...) walka z cenzurą jednocy wszystkich intelektualistów

JD (Junges Deutschland, Młode Niemcy): przedstawiciele awangardy literackiej charakteryzującej się przede wszystkim sprzeciwem wobec absolutyzmu, krytyką religii i walką o emancypację kobiet i ciała, odrzucenie literatury apolitycznej odcinającej się od okoliczności historycznych. Oddźwięk *Indiany* i *Lelii* (tłum. 1834). Można wyróżnić 2 fazy (= 2 tematy), cezurą 1835 (proces *Wally*).

- 1) Apel o wyzwoloną kobietę, w nawiązaniu do *Lelii* (recenzja Gutzkova 25/07/1835, *Phönix. Literaturblatt*, N°29 : przepyszny styl, jednym z największych atutów jest to, że autor jest kobietą o śmiałym spojrzeniu na kwestię moralności, państwa i religii (...). Publikacja *Sceptycznej Wally* (Gutzkow 1835). Brak odniesień do *Lelii*, ale w przedmowie do wydania z 1852 nazywa Wally „Walpurgią, niemiecką wersją francuskiej czarownicy Lelii”. Skandal, głośny proces, w którym GS symbolicznie figuruje na ławie oskarżonych przed sądem w Mannheim (...) wyrok przeciwko Młodym Niemcom w 1835, zakaz publikacji autorów wywrotowych moralnie i politycznie. Po procesie MN, zwłaszcza Gutzkow ewoluuje w stronę idei konserwatywnych
- 2) GS wcieleniem nowoczesności literackiej, porównywana z Byronem jako *Weltschmerz*dichter. Polaryzuje środowisko literackie, również wewnątrz MN. Debata wewnętrzna: (...) jakie miejsce problemów społecznych w literaturze? Dzieła GS w centrum refleksji: konflikt Gutzkow/Mundt odzwierciedla opozycję (Doktryna/Poezja, która jest odbiciem konfliktu GS/Nisard (*Revue de Paris* 1836). Nisard przeciwko ideom GS, społecznemu zaangażowaniu literatury, na co GS odpowiada, że pragnie umieścić kwestię kobiecą w centrum swoich książek. (...) GD prekursorką Sozjalroman jako nowego paradygmatu estetycznego zorientowanego na problemy społeczne widziane z perspektywy kobiecej. Z kolei Gutzkow podkreśla eksperymentalny charakter *Lelii*, konstrukcję pozwalającą włączenie rozważań filozoficznych do powieści (...). Antymimetyczna konstrukcja rzeczywistości.

Punkt wspólny: wymieniana wśród największych pisarzy francuskich, wizyta u GS to od końca lat 30. XIX w. obowiązek odwiedzających Paryż intelektualistów. (...)

Laube, wprowadzony do GS w grudniu 1839 przez Heinego (...): opisuje jej gości (...), wyjaśnia jej oddziaływanie siecią relacji politycznych i intelektualnych z ludźmi o zróżnicowanych poglądach, nawiązując tym do „forum” dyskusyjnego (...), społeczeństwa bez cenzury, wolności słowa. Jednocześnie podkreślają jej kobiecość (...)Heine porównuje ją (*Lutecja*) do Wenus z Milo i podkreśla pełną wdzięku krągłość jej bioder.

*Polaryzuje debatę na temat stosunku do Francji i budowaniu obrazu siebie i innego. Krytyka *Lelii* (postaci cierpiące na « cholerę duszy ») (...) najostrzejsza polemika wokół *Indiany* i *André*. (...) Zwłaszcza : Menzel, redaktor naczelny *Literaturblatt* : literatura francuska niemoralna (...) GS nie wymieniona ale nie ma wątpliwości, że odnosi się do niej. Potępiona razem z Hugo, Balzakiem i Sue. Krytyka *Mauprata* (1839). Piękno stylu to kobiecy podstęp (...) amazonka literatury, prowadząca kampanię przeciwko chrześcijaństwu i małżeństwu, ubrana po męsku, z fajką w ustach (1840). « Französische Literatur », *Literaturblatt* N°3, 1858, prawie wszystkie bohaterki dopuszczają się cudzołóstwa, zabójstwa, kazirodztwa, świętokradztwa i odwrócenia ról seksualnych (...)

Pod koniec 1830 MN schodzą na dalszy plan dyskusji ideologicznych w sytuacji ogólnej radykalizacji ideologicznej. Konkurencja ideologiczna z *Hallische Jahrbücher* (Ruge). Wszyscy zgodni co do jednego : nie podoba im się zwrot w stronę *Spirydiona* i powieści społecznej po 1840. (...) *Briefe aus Paris* (1842) pieśń pożegnalna Gutzkova dla Sand « zdetronizowanej idolki » (...) 4. numer *Literaturbrief* poświęcony GS : chcąc dotrzeć do szerszej publiczności wprowadza do powieści idee socjalistyczne i komunistyczne (...).

Lutecja : zbiór artykułów z 1840 r. o porażce *Cosimy* i inne z 1854 (...). Portret GS « kobiety wyzwolonej » (Saint-Simon), (...) cytowane tylko *Cosima i Lelia*, za to mnóstwo szczegółów o jej życiu prywatnych, wybór informacji jest interpretacją orientującą recepcję. (...) O premierze *Cosimy* (...) « Dumna autorka *Lelii* nie chciała klaki » «Czoło autora przyzwyczajone do laurów otrzymało koronę cierniową (...)», GS rozczarowana Heinem : milczy o nim w *Histoire de ma vie*, w [korespondencji] Corr. XII, 639 i nast. « mój dawny przyjaciel HH » (Do J. Dessauera, 23/11/54).

***Lewica heglowska** koniec lat 40. XIX w. (Fryderyk Wilhelm IV, kryzys reński). Wokół spuścizny Mistrza: krytyka historyczna Ewangelii (Strauss), reformizm polityczny (Ruge) jako dopełnienie projektu heglowskiego. Wykorzystują sławę GS dla obrony swojej sprawy przed atakami. Książka kultowa: *Compagnon du TdF (Wędrowny Czeladnik)*, nie lubią *Lelii* (...). Sukces wydawniczy w latach 40. w środowiskach opozycyjnych (wpływ Louise Otto i Fanny Lewald), wpływ porównywalny tylko z *Indianą* (...) *Augsburger Allgemeine Zeitung*, 1842, article du correspondant à Paris sur *Le Compagnon* comme « premier roman démocratique ».

Spirydion: punkt wspólny między powieścią i filozofią religii neo-heglistów (...) 1839 anonimowa recenzja *Spirydiona*, w którym widzi wpływ Straussa (pasjonująca wersja *Życia Jezusa* przetworzona w fikcję), ale francuskie tłumaczenie Straussa w 1840, a GS nie znała niemieckiego. (...) Atutem *Spirydiona* jest wykorzystanie gatunku powieściowego do przekazania idei filozoficznych (...)

Bliski Bruno Bauera: *Spirydion* przywraca wartość figurze heretyka, wymiar społeczny herezji (...) Tłumacz Johannes Scherr pisze we wstępie o duchowości zorientowanej na ten świat. (...) Recepcja *Spirydiona* pokazuje wagę nie docenianego dziś wymiaru religijnego, popularność powieści wykracza szeroko poza kręgi neo-heglowskie (...)

Horace [Horacy]: Dla Niemców w Paryżu wizyta u GS « obowiązkowa » (1843-1844), Herwegh pisze list z prośbą o spotkanie: wspomina o *Horacego*, którego zna na pamięć (nadaje imię Horacy swojemu synowi), nie szuka sensacji, ale głęboko podziwia wyciągnięcie ręki do uciskanych i opór wobec gnębieli. Młodzież niemiecka oklaskuje GS, podziela jej uczucia. Kiedy wróci, będą go pytać: « Czy spotkałeś GS »?

F. Genevray: trójstronny transfer Sand/Herwegh, Herzen wokół figury Horacego miłosna rywalizacja 2 mężczyzn i konflikt polityczny: Herzen chce odślonić słabość Herwegha w miłości i w buncie, nazywa go drobnomieszczaninem jak Horacy GS (...)

Ruge chce nawiązać współpracę z *Revue indépendante* (...), proponując projekt *Deutsch-Französische Jahrbücher*. W Paryżu w 1843 odwiedza siedzibę *Revue indépendante*, gdzie spotyka w sierpniu Leroux (Sand jest w Berry). (...)

Od 1843 współpracuje przy wydaniu *Dziel zebranych* przez Otto Wiganda, wydawcę neo-heglistów i większości dzieł postępowych (Feuerbach, Engels), (...) 120 tomów: Tour de France otwiera kolekcję. (...)

Ruge autorem wstępu do dzieł GS. *Über GS und die Tendenzpoesie*, Ruge (1844). Słowa-kłucze: emancypacja kobiet, republikanizm, komunizm. (...) « artysta nie jest bezcielesny ». Powieści GS produktem żywego *Volkgeist*. Zadaje sobie trud dokumentacji, zgłębia zagadnienia. *Lélia* najbardziej nieudaną powieścią (abstrakcyjna forma rozumowania), ale naprawia błędy, patrz Horacy i Wędrowny Czeladnik (...). « Zgodność z duchem czasu i ludem ». Źródło inspiracji dla Niemiec (...)

Dyskusja wokół religii: Alexandre Weill, dziennikarz bliski Heinemu i Louisowi Blankowi (...) heglista związany z braćmi Bauer w Berlinie, admirator Feuerbacha, obrońca współpracy intelektualnej Francja/Niemcy. Prosi GS o przyjęcie ekipy redakcyjnej *Roczników* odwołując się do odpowiedzialności: kiedy nosi się miano GS, nie należy się tylko do Francji, ale do Europy. List do GS, 31/1/44 dotyka newralgicznego tematu ateizmu w odniesieniu do epilogu [Hrabiny] Rudolstadt (słowo « ateizm » przeraża zdegenerowanych synów Woltera, Diderota i Montaigne'a (=Leroux), którzy potrzebują boga (...) nie zdając sobie sprawy, że wraz z bogiem potrzebny jest Król... GS się broni: nic nie wiem o waszych nowych niemieckich odkryciach (...) Wierzę « w dobrego Boga i całe Niemcy zjednoczone z całą Francją nie wydrą mi go z serca » (Corr. VI, 467 sq.).

Meunier d'Angibault (1845) i jego 3 tłumaczenia jako kontrabanda ideologiczna. Wpływ Leroux, etyka solidarności a liberalizm bezlitosny dla słabych. Po 1840 : instrumentalizacja tłumaczeń ; wydawcy próbowali wpływać na debatę polityczną i estetyczną (...) 3 tłumaczenia (1845 et 1846) (...) autorstwa osób zaangażowanych politycznie :

-Wilhelm Jordan (Wigand), neo-heglista

-Daniel Fenner von Fenneberg, Austriak, weźmie udział w 1848, wyemigruje do USA z powodu oskarżenia o zdradę (...)

- Johannes Scherr, twórca « Koła demokratycznego » w Stuttgarcie, demokrata, skazany na 15 lat ciężkich robót po rewolucji 1848, na wygnaniu w Szwajcarii (tłumaczy *Spirydiona*) (..) Przetłumaczył najwięcej powieści GS, uczynił z nich trybunę tym szerszą, że wydania popularyzatorskie. Wykorzystuje przypisy do cytowania, pod pretekstem wyjaśnienia kontekstu, fragmentów wywrotowych publikacji (...)

« Między fascynacją a irytacją ». Francja na nowo w roli modelu w przededniu rewolucji 1830 : GS od początku kariery po stronie nowoczesności i tendencji demokratycznych, szybko staje się postacią symboliczną w Niemczech (...) Do 1848 dyskusje wokół jej dzieła (...) zastępują brak trybuny politycznej, na który cierpiały państwa niemieckie.